
Betreft: Panoramaronde onderzoek Procesgang Oostvaarderswold
Datum: woensdag 26 september 2012
Tijd: 11.30 u
Locatie: Statenzaal, Provinciehuis, Visarenddreef 1 in Lelystad

---

Aanwezig zijn:

De heer R.P.G. Bosma (voorzitter), de dames M. Luyer (CDA), S. Rotscheid (D66), de heren J. de Reus (VVD), R. Siepel (ChristenUnie), P.T.J. Pels (PvdA), C.A. Jansen (PVV), A. van de Avoird (PvdD), E.G. Boshuizen (50Plus) C. Korteweg (GroenLinks) en mevrouw I. Rozema (rondegriffier)

Ook aanwezig zijn de leden van de onderzoekscommissie:

de heren M.A. Rijsberman (commissievoorzitter), J.N. Simonse (SGP), E.F. Plate (VVD), S. Miske (GroenLinks), F. Boundati (PvdA) en mevrouw C.J. Schotman (CDA).

Voorts zijn aanwezig:

drie leden van het onderzoeksbureau.

De voorzitter opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom. Aan de orde is de behandeling van het 'Onderzoek procesgang Oostvaarderswold'. Er volgt eerst een presentatie over het onderzoek. Daarna kunnen vragen gesteld worden aan de onderzoekscommissie.

De heer Rijsberman, voorzitter van de onderzoekscommissie: de onderzoekscommissie begint met een presentatie over de opzet van het onderzoek.

Het onderzoeksbureau geeft een presentatie over het onderzoek.

Eerste termijn

Het CDA spreekt waardering uit voor het onderzoekswerk.

Is het rapport valide ondanks de beperkte middelen en de korte tijd voor het onderzoek?

Welk beeld hebben de betrokken partijen Zeewolde, Almere en LTO geschetst? Delen zij de conclusie dat toegewerkt is naar een point of no return?

Hoe heeft de provincie met het IPO afgestemd? Waren er voldoende zekere afspraken met deze partij over de financiering? Was er draagvlak binnen het IPO? Hebben zij signalen afgegeven toen bleek dat de financiering niet meer toereikend zou zijn?

Is de mail van staatssecretaris Bleker van 2 december 2010 gelezen voorafgaand aan de vergadering van half acht die avond?

De PvdA spreekt waardering uit voor het rapport.

Hoe is de commissie tot de selectie van de geïnterviewden gekomen? Waren het inhoudelijke of praktische overwegingen?

De commissie is niet bij de interviews aanwezig geweest en heeft geen kennis genomen van de gespreksverslagen. Hoe heeft de commissie kunnen vaststellen dat het besprokene correct in het rapport is opgenomen?

Waarom is er voor gekozen om, met name bij de conclusies bij de vragen 4,5 en 6, ook een duiding te geven?

Is er ambtelijke wederhoor geweest voor het gehele rapport? Heeft dat geleid tot bijstellingen? Waarom is niet gekozen voor bestuurlijke wederhoor?

De VVD waardeert het werk van de onderzoekcommissie en het onderzoeksbureau.

Waarom is geen bestuurlijke wederhoor gehouden?

Zouden meer interviews het beeld in het rapport hebben gewijzigd?

Kan de commissie een onderbouwing geven voor hetgeen op bladzijde 16 punt 3 gesteld wordt ten aanzien van de strategie voor het bereiken van een point of no return? Wat verstaat de commissie onder een point of no return?

Er lagen zorgvuldige juridische adviezen met betrekking tot de positie van de provincie. Waarom zien sommigen de uitspraak van de Raad van State en de rechtbank in Zwolle als verrassend?

De ChristenUnie heeft met waardering het onderzoeksrapport gelezen.

Heeft de commissie signalen dat het ontbreken van maatschappelijk draagvlak van invloed is geweest op het handelen van de provincie en zo ja op welke wijze?

In welke context zijn GS en PS met kritische geluiden uit de Staten omgegaan? Zijn deze bezwaren serieus genomen, is er over gediscussieerd, is er gevolg aan gegeven, of zijn de bezwaren weggewuifd?

Beschikten de Staten op alle besluitmomenten over de beschikbare en relevante informatie?

De PVV dankt voor het goede werk van de commissie.

Op pagina 30 gaat het over de kosten van formatieplaatsen van de organisatie. Over hoeveel geld praten we hier?

Op pagina 43 staat dat aan PS niet het totale plaatje van Deloitte is getoond maar slechts een omschrijving in woorden. Welke essentiële informatie ontbrak?

Naar aanleiding van de pagina's 54 en 55: wat is gebeurd met de risicoanalyse?

Wat is gebeurd met de gronden waarvan sprake is op pagina 59. Zijn deze gronden in het bezit geweest van de provincie of zijn ze doorgeschoven? Welke bedragen zijn hiermee gemoeid?

De PvdD geeft complimenten aan de commissie.

Heeft de provincie onvoldoende werk gemaakt van het leggen van verbindingen met tegenstanders? Had het beter gekund?

Wat is de mening van de commissie over het alternatief ten tijde van 2 oktober 2010 om te stoppen?

Wat vindt de commissie van het niet doorgaan van de civiele procedure en daarmee van het weggeven van 40 miljoen?

De SP spreekt waardering uit voor het onderzoekswerk.

De vragen van de SP worden voldoende gedekt door de vragen van de andere fracties.

D66 dankt de commissie en het onderzoeksbureau.

Heeft de commissie de indruk dat de werkwijze van de Statencommissie, waarin onderwerpen zijn behandeld die daardoor niet in de Staten aan de orde zijn geweest, van invloed is geweest op het proces?

50PLUS geeft complimenten voor het onderzoek.

Zijn PS en GS gedurende een lange tijd geplaagd door een tunnelvisie?

In hoeverre zijn bezwaarden genegeerd omdat werd toegewerkt naar een point of no return?

Is de waarschuwing uit 2010 van Deloitte, een voorwaarschuwing geweest voor wat zich later in de juridische procedures heeft voltrokken?

Groenlinks dankt de commissie voor het vele werk.

Welke vragen wilde de commissie stellen aan het ministerie EL&I? Waarom wilde dit ministerie niet meewerken? Heeft dit de kwaliteit van het onderzoek beïnvloed?

Was het proces tussen rijk en provincie passend bij deze opgave?

Wat is het oordeel achteraf van de commissie om geen beroep in stellen tegen de uitspraak van de rechter?

Hoe verhoudt het gebrek aan draagvlak zich tussen de groep agrariërs en andere partijen. Hoe reëel is 100% draagvlak voor een dergelijk omvangrijk project?

Wat had de strategie bij conclusie 3, met de kennis van toen, wel moeten zijn?

De voorzitter geeft het woord aan de heer Rijsberman.

De heer Rijsberman: de vragen van het CDA.

De commissie vindt dat op de zes vragen, gezien de inspanningen, een goed antwoord is verkregen. Meer uitzoekwerk zou tot meer informatie leiden maar niet tot andere conclusies. De conclusies, die getrokken zijn naar aanleiding van de bevindingen, zijn valide.

De point of no return strategie: bij andere partijen bestaat het beeld dat door de provincie zeer voortvarend en ook wat dwingend werd opgetreden. Dat heeft er onder andere toe geleid dat bij het ondertekenen van de samenwerkingsovereenkomst de gemeente Almere heeft afgehaakt.

IPO: vanuit het IPO zijn geen harde toezeggingen gedaan over financiering, er is dus ook geen afstemming geweest over het wegvallen van financiering. Er zijn wel discussies geweest over verdeling van hectaren maar daarover bestond geen overeenstemming. Andere provincies wilden bij de hectaren niet het budget leveren zoals Flevoland dat in gedachten had.

De mail van 2 december: de mail is zeer kort voor de vergadering binnengekomen. De commissie gaat er van uit dat de gedeputeerde tijdens de vergadering geen weet heeft gehad van de mail. De commissie vindt dit geen uitzonderlijke situatie.

De SP: wat is de reden geweest dat de gedeputeerde tussen half zes en half acht niet van een belangrijke e-mail op de hoogte is gesteld.

De heer Rijsberman: de mail is om half zes binnengekomen bij een ambtenaar. De gedeputeerde zegt er niet van op de hoogte te zijn gebracht.

Het onderzoeksbureau: feit is dat de mail niet is gelezen voordat de vergadering begon. De vraag is gesteld 'had de mail gevolgen?' 'Nee', wordt gesteld, 'het was geen spannende e-mail'. De mail bevestigde een gesprek van eind november. Dit gesprek is ook in een brief van 9 december bevestigd. 'Onomkeerbaar' heeft betrekking op grondaankopen maar niet op het vaststellen van het PIP. Dat is kennelijk in november wel besproken. De vraag is aan de staatssecretaris gesteld 'moeten wij het PIP vaststellen en staat u in voor de financiële consequenties?' Daar is geen antwoord op gekomen. De staatssecretaris heeft niet gezegd 'ik teken voor de financiële consequenties'. Het is geïnterpreteerd als 'wat daar staat, had dat gevolgen gehad als we dat geweten hadden voordat we het PIP vaststelden?' Nee, dit had te maken met onomkeerbaar in de zin van grondaankopen, dus uitgeven van geld waarvan de staatssecretaris had gezegd 'dat krijg je niet van me'. Dat is de lezing en daarmee is dit als feit in de rapportage opgenomen.

Point of no return: in het voorjaar van 2010 maakt Deloitte met projectmedewerkers een risicoanalyse van het mogelijk wegvallen van een rijksbijdrage. Het gaat hier om een exercitie. Is kans groot? De kans is wel aanwezig. Is de impact daarvan groot? Ja, de impact is groot. Wat kunnen we doen als de bijdrage wegvalt? Hoe kunnen we dit beheersen als zich dit voordoet? Er is dan een rijtje keuzes. Deze keuzes worden niet gemaakt. Er gebeurt wat anders, zo snel mogelijk doorwerken en politieke besluiten nemen; zorgen dat je kunt beginnen met de realisatie. Dat heeft de onderzoekscommissie geduid als een bewuste, strategische keuze.

De PvdA: het rijk heeft op versnelling aangedrongen. Daar is niets over terug te vinden in de conclusies; kan dit deels de voortvarendheid van het college veroorzaakt hebben?

De heer Rijsberman: dat punt is in de inleiding bij de conclusies benadrukt. Het rijk heeft meerdere malen aangedrongen om voortvarend te handelen, de Staten hebben dit ook gevraagd, om de boeren niet te lang in onzekerheid te laten. Wat de commissie constateert is dat het meenemen van de Staten in dat voortvarend handelen onvoldoende is gebeurd.

50Plus: is het eerste optreden van de heer Bleker een definitieve wissel in het hele proces geweest?

De heer Rijsberman: het terugtrekken van steun van het rijk is een essentieel moment.

De PVV: de laatste vragen lijken op politieke overwegingen.

De voorzitter: het is goed dat u waarschuwt. Vraag en antwoord zijn technisch bedoeld.

De heer Rijsberman: in het rapport wordt het moment als essentieel benoemd.

Het beperkte aantal interviews heeft praktische redenen. De keuze van de geïnterviewden is niet beperkt geweest.

De PvdA: waarom twee Statenleden, die beiden zeer kritisch zijn?

De heer Rijsberman: gekozen is voor Statenleden die langere tijd bij het proces betrokken zijn geweest.

Een derde Statenlid is niet komen opdagen.

De ChristenUnie: kritische Statenleden kunnen ook betrokken zijn.

De PvdA: natuurlijk, maar het is een opvallende keuze.

De heer Rijsberman: waarom geen oordeel maar wel een duiding? Dat ligt besloten in de vragen. De commissie vindt dat geen sprake is van een politiek oordeel maar van een inhoudelijk oordeel.

Het ambtelijk wederhoor. Er zijn 163 opmerkingen gemaakt naar aanleiding van de tekst. Negentig opmerkingen zijn overgenomen in de tekst. Achttien opmerkingen zijn niet inhoudelijk onderbouwd. De rest was niet relevant voor de tekst. Het ging in vrijwel alle gevallen om een aanvulling en niet om correcties. Het heeft niet geleid tot andere conclusies.

Het bestuurlijk wederhoor: het gaat om een feitenonderzoek, daar past geen bestuurlijke meningsvorming bij.

Meer interviews zou niet tot een ander oordeel geleid hebben.

Point of no return: GS heeft geprobeerd met een pakket milestones anderen te overtuigen om door te gaan. Dat is benoemd als point of no return.

De VVD: op welke voortvarendheid doelt de commissie? Er zijn ook momenten dat het rijk waarschuwt voor voortvarendheid omdat er minder geld aan komt.

De heer Rijsberman: bij de overweging dat financiële steun zou kunnen wegvallen is er alleen voor gekozen zoveel mogelijk milestones te creëren. Dat duidt de commissie als een point of no return strategie, Zijn de uitspraken van de Raad van State en de rechter in Zwolle verrassend?

Volgens AKD werd een belangrijk deel van de financiering als hard omschreven, een deel als goed verdedigbaar, een deel als verdedigbaar. Dan kun je het oordeel van de Raad van State over de financiering als verrassend omschrijven. Daar verder op ingaan is speculeren.

De VVD: waarom was het verrassend voor de respondenten? Is er doorgevraagd?

De heer Rijsberman: GS heeft aan de Staten gemeld dat een bedrag van 240 miljoen, dat door het rijk zou zijn toegezegd, een hard bedrag was. Daarbij is de indruk gewekt dat de provincie juridisch heel sterk stond. Het oordeel van AKD laat zien dat je daar genuanceerd over kunt denken. Er verder op ingaan is speculeren.

De PvdA: het verslag van de onderzoekscommissie zegt 'de provincie heeft geen reden om aan de juridische juistheid van het rapport te twijfelen'. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat wel duidelijk is hoeveel hard is van de rijksbijdragen. Dat is een tegenstelling.

De heer Rijsberman: nee, AKD benadrukt dat de uitspraak van de Raad van State anders kan zijn dan de provincie verwacht. Het advies van AKD is dat het juridische pad wel moet worden gevolgd. De commissie constateert dat het oordeel van GS, om dit advies van AKD op te volgen, redelijk is.

De VVD: er is dus onderscheid in het juridische deel en het inhoudelijke deel van het advies van AKD?

De heer Rijsberman: AKD adviseert het juridische traject in te gaan maar waarschuwt ook voor de onzekerheden. Dat is niet strijdig met elkaar.

Heeft het onvoldoende hebben van draagvlak, het handelen van de provincie beïnvloed? Dat is in onvoldoende mate gebeurd. In 2008 was al duidelijk dat er bij LTO bezwaren waren, bij Almere waren er twijfels. De provincie heeft zich vooral gericht op de medestanders. Nu kun je concluderen dat het verstandig was geweest je meer op de tegenstanders te richten.

De kritische geluiden uit de Staten hebben niet geleid tot een debat. PS had meer gevolg kunnen geven aan haar controlerend taak.

De PVV: is een kentering in het optreden van de Staten geconstateerd?

De heer Rijsberman: daar is geen onderzoek naar gedaan.

Het college heeft aan haar informatieplicht voldaan. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat het college actiever had kunnen informeren.

Er is geen onderzoek gedaan naar de kosten van de ambtelijke inzet waarnaar de PVV vraagt.

De commissie heeft niet kunnen vaststellen dat gecommuniceerd is met de Staten over het gegeven dat er een dekking van 48% zou zijn. Er is onduidelijkheid over de verschillende percentages die genoemd worden. Duidelijkheid is uit de stukken niet te achterhalen.

Wat er gebeurd is met gronden die met voorfinanciering zijn aangeschaft is niet onderzocht.

Het onderzoeksbureau: de risicoschalen maken onderdeel uit van een powerpoint die gemaakt is door Deloitte. De resultaten zijn voor PS niet inzichtelijk gemaakt.

De heer Rijsberman: op de vraag van de PvdD, er is niet voldoende werk gemaakt van het binden van de tegenstanders.

Het niet doorzetten van het hoger beroep en de civiele procedure valt buiten het onderzoeksgebied van de commissie. De uitkomst zal altijd onduidelijk blijven want het is niet aan de rechter voorgelegd.

Het onderzoeksbureau: dat gekozen wordt voor voortgang is niet opvallend. Wel dat dat gaat ten koste van andere keuzes. Het rapport stelt vast dat het hoger beroep en de civiele procedure een consequentie is van de keuze om voortgang te maken en het rijk te houden aan de hardheid van haar toezeggingen. Dat is een keuze voor een strategie die je als GS en PS vervolgens tot aan het einde moet volhouden. Dat gebeurt uiteindelijk niet omdat PS dat niet wil. Conclusie 4 stelt dat de strategie, om zo snel mogelijk feiten te creëren, welbewust is gekozen maar de consequentie van het mislukken van de strategie is onvoldoende gedeeld met PS. Ook onvoldoende duidelijk is gedeeld dat de consequentie van de strategie zou zijn dat een hoger beroep en een civiele procedure gevolgd moet worden.

De heer Rijsberman: de werkwijze van de Statencommissie leidt er toe dat veel gecommuniceerd wordt met de commissie, in sommige gevallen mondeling. Deze zaken komen niet in de Staten aan de orde. Dat heeft de informatievoorziening van en debat in de Staten niet geholpen.

De commissie wil de kwalificatie tunnelvisie niet overnemen. Het suggereert dat je ongevoelig bent voor andere signalen en geen bewuste keuzes kunt maken. Bewuste keuzes zijn wel gemaakt.

Is er een relatie tussen de point of no return strategie en het contact met de bezwaarden? Dat heeft de commissie niet kunnen constateren.

Deloitte heeft begin 2010 waarschuwingen afgegeven over de zekerheid van de overheidsbijdrage en dat er een beleidswijziging zou kunnen zijn.

50Plus: dus voor de intree van Bleker?

De heer Rijsberman: dat er bezuinigd moest worden was eerder duidelijk dan het moment waarop het kabinet Rutte aantrad.

De vragen van GroenLinks. De commissie wilde het ministerie vragen stellen over de motivatie en de opstelling voor het intrekken van financiële steun en de opstelling van Bleker. Dat dit niet werd toegestaan heeft consequenties gehad voor dit deel van het onderzoek. Het heeft geen invloed gehad op de conclusies die wel zijn getrokken.

GroenLinks: had GS kunnen inzien dat het rijk zich niet aan de wettelijke mid term review zou houden?

De heer Rijsberman: de commissie kan niet beoordelen of het rijk zich aan de wet zou houden. Wel was duidelijk dat een aantal provincies er al rekening mee hield, dat ze het geld niet zouden krijgen. Dat heeft ook in deze Staten geleid tot vragen. GS antwoordden daarop dat de claim van de provincie als hard moest worden beoordeeld.

De PvdA: welk signaal had tot aanpassing van de strategie moeten leiden, op welk moment?

De PVV: dat lijkt op een politieke vraag.

De voorzitter: hij wordt technisch beantwoord.

De heer Rijsberman: begin 2010, het onderzoek van Deloitte is een belangrijk moment. Er waren op dat moment meerdere signalen.

Het onderzoeksbureau: het was reëel dat het wettelijk voorschrift doorgang zou vinden. De vraag was of de 240 miljoen op dat moment ook geregeld zou worden. Daarop kun je, in het kader van risicomatregelen, anticiperen. De commissie vindt dat er in 2010 momenten waren om dit voor te leggen aan PS: 'zijn wij bereid deze risico's te lopen?'

Het CDA: waarom zijn de bevindingen van het rapport zo laat gedeeld. Is dit strategie of is het onnozelheid?

De heer Rijsberman: als de vraag zo gesteld wordt zou het antwoord politiek worden.

De PVV: heeft de keuze voor de strategie hierop invloed gehad?

De heer Rijsberman: GS heeft zich aan de afspraken over de informatieverstrekking gehouden. Ook is geconstateerd dat het redelijk, noodzakelijk was geweest als GS hier actiever mee was omgegaan. Over de motieven van GS, die hieraan ten grondslag liggen, kan de commissie geen uitspraak doen.

De PvdD: de Statencommissie wilde zo weinig mogelijk geheime informatie hebben. Dat kan van invloed zijn geweest.

De heer Rijsberman: dat wordt bedoeld met de constatering dat GS zich hebben gehouden aan de afspraken over de informatieverstrekking.

GroenLinks: had het ministerie moeten meewerken als sprake was geweest van een enquête?

De heer Rijsberman: nee, medewerkers van ministeries vallen onder de wettelijke uitzonderingen waarvoor de minister toestemming moet geven. Deze is geweigerd.

Welke strategie had wel gevolgd moeten worden? De commissie heeft een feitenonderzoek gedaan, geen beleidsonderzoek.

Er zijn geen redenen om aan te nemen dat het proces niet passend is voor de opgave.

Bij de rijksbijdrage en de ILG toezegging die hard zijn, gaat het om 61 miljoen. De rechter constateert dat de toezegging van 240 miljoen niet hard is. Als de mid term review was doorgedaan, was wellicht eerder duidelijk geweest hoeveel geld beschikbaar was.

Bij dit soort opgaven kun je niet op 100% draagvlak rekenen. Binnen de Staten was voldoende draagvlak aanwezig. LTO en gemeente Almere waren overigens niet tegen het aanleggen van een natuurgebied.

De onderzoekscmissie: er zijn momenten geweest waarbij het beter was geweest contact te onderhouden met de bezwaarden.

Het CDA: is adequaat gereageerd door GS op het niet ondertekenen van de Samenwerkingsovereenkomst Oostvaarderswold door alle partijen?

De heer Rijsberman: ook in PS is geconstateerd dat er geen overeenstemming was over de financiën, maar wel over de doelen en dat men later wel weer zou aanhaken en dat het goed zou komen met de financiën. Er is toen niet gesproken over alternatieven.

De voorzitter: het is 13.00 uur, de vergadering wordt verlengd tot 13.15 uur.

Tweede termijn

De PVV: staan alle commissieleden achter de inhoud van het rapport en de conclusies?

De heer Rijsberman: dat is het geval.

De PVV: als procentueel naar de oorzaken wordt gekeken verdeeld over gedeputeerde Bliet, gedeputeerde Witteman, GS in zijn geheel en PS in zijn geheel, wat is dan de procentuele verdeling qua schuldvraag?

De ChristenUnie maakt bezwaar tegen de vraag.

De voorzitter: dit is een vraag voor 3 oktober.

De PvdA: waarom heeft de commissie de gespreksverslagen niet gezien? De Statencommissie heeft aangedrongen om een minder omvangrijke informatiestroom. Hoe verhoudt zich dat met het beeld dat er onvoldoende informatie was? Lag het zwaartepunt van de informatievoorziening in de Commissie Ruimte en daarmee onvoldoende in PS?

De PvdD wil de 163 ambtelijke opmerkingen inzien.

De ChristenUnie maakt hier bezwaar tegen.

De heer Rijsberman: de commissie wil de ambtelijke reacties niet laten inzien.

De verslagen van de interviews zijn ook voor de commissie geheim om de ondervraagden te beschermen: zij hebben in vrijheid kunnen spreken. De commissie heeft alle vertrouwen in het onderzoeksbureau dat de resultaten correct zijn weergegeven. Meningingen van een enkele ambtenaar of enkele ambtenaren hebben geen bepalende invloed op het vaststellen van feiten en het vervolgens trekken van conclusies.

De PvdA: als je als geïnterviewde het verslag niet te zien krijgt, moet je wel heel erg op het bureau vertrouwen over wat in het rapport terecht komt.

Het CDA: hier wordt de commissie in twijfel getrokken. Het CDA heeft hier ernstige bezwaren tegen.

De PvdA: het is een vraag naar de keuze van de methode.

De heer Rijsberman: er is onderzoek gedaan naar de feiten, niet naar meningen. Het argument van veiligheid voor de geïnterviewden is belangrijker dan de controle op de details.

De werkwijze van de Commissie Ruimte maakt het functioneren van de Staten als geheel lastiger. Dat de Staten niet zijn meegenomen in de keuze voor de strategie ligt daar niet aan, maar aan het gegeven dat de keuze van GS niet als een samenhangende strategie, en met alle risico's, is gedeeld met de Staten maar is gecommuniceerd volgens de afgesproken paden.

De PvdA: de werkwijze van de Commissie Ruimte heeft dus niet bijgedragen aan de wijze waarop het proces is verlopen?

De heer Rijsberman: het antwoord is genuanceerd. Het is geen doorslaggevende factor geweest maar het heeft wel een bijdrage aan de loop van het proces gegeven.

De voorzitter sluit de vergadering 13.15 uur.